

Social Sciences
ISSN: 1308 7444 (NWSASOS)
ID: 2018.13.4.3C0177

Status : Original Study
Received: July 2018
Accepted: October 2018

Bilinda Kamberi

Priştine Yunus Emre Enstitüsü, b.kamberi@live.com, Priştine-Kosova

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2018.13.4.3C0177
ORCID ID	-
CORRESPONDING AUTHOR	Bilinda Kamberi

PREŞOVA VE BİLAÇ TÜRK AĞIZLARININ GENEL İNCELEMESİ

ÖZ

Bu çalışmada Kosova Priştine'de bulunan Preşova ve Bilaç beldelerinde konuşulan Türk ağızları genel olarak incelenmiştir. Bu kapsamda daha önce askeri üssü olarak kullanılan dönemden günümüze Türk ağızında yaşanan değişim ve gelişim genel olarak ortaya konulmuştur. Konuyla ilgili çarpıcı örnekler analiz edilmiştir. Değişim ve gelişime ilişkin bazı örnekler verilmiştir. Sonuç olarak Kosova'da değişime uğrayan Türk ağızlarının belgelenmesi, korunması ve yapılması gereken hususlar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Preşova, Bilaç, Türk Ağızları,
Dil Analizleri, Kosova

GENERAL INVESTIGATION OF PREŞOVA AND BİLAÇ TURKISH DIALECTS

ABSTRACT

In this study, the Turkish dialects spoken in Prešova and Bilach areas in Pristina, Kosovo were examined in general. In this context, the change and development experienced in the Turkish-speaking period, which was previously used as a military base, has been put forward in general. Striking examples related to the subject have been analyzed. Some examples of change and development are given. As a result, efforts were made to establish the necessary documents for the documenting and protection of Turkish dialects in Kosovo.

Keywords: Prešova, Bilach, Turkish Dialects,
Language Analyses, Kosovo

How to Cite:

Kamberi, B., (2018). Preşova ve Bilaç Türk Ağızlarının Genel İncelemesi, **Social Sciences (NWSASOS)**, 13(4):135-143, DOI:10.12739/NWSA.2018.13.4.3C0177.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Dil, "Bir toplumu oluşturan kişilerin düşünce ve duygularının o toplumda ses ve anlam bakımından geçerli ortak öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü ve gelişmiş bir sistem" (Korkmaz, 2005) olarak tanımlanmaktadır. Türkçe, dünya dilleri arasında yapı yönüyle sondan eklemeli diller grubunda; köken bakımından da Ural-Altay dil grubunun Altay dilleri ailesinde yer almaktadır. Batıda Balkanlar'dan başlayıp doğuda Hazar Denizi sahasına kadar konuşulmaktadır.

Ağız ise bir dilin en yeni zamanda ayrılmış küçük bölge kollarıdır. Başka bir tanımla, bir dilde ya da bu dilin bir lehçesinde yazı diline oranla ortaya çıkan farklı söyleyiş biçimine ağız (Almanca: Mundart, Lokalsprache, Sondersprache; Fransızca: Parler, Patois; İngilizce: Local Language, Vocational Slang; Osmanlıca: Şive) denir.

Ağız, bölge, çevre farklılıklarından ortaya çıkabildiği gibi, meslek ve öğrenim farklılıklarından da kaynaklanabilmektedir. "Geliyorum" kelimesinin çeşitli Anadolu ağızlarında "geliyom", "gelirem", "geliyem" şeklinde söylenmesi gibi. Her ülkede böyle lehçe, ağız (şive) bulunabilir. Fakat o ülkede belli bir yazı dili vardır. Yazı dili için ağızlardan birisi esas alınır. Mesela Türkiye'de İstanbul ağızı yazı dilimizin temelini oluşturmuştur (Anadilim, 2018).

Türklerin Balkan coğrafyasında görülüşü her ne kadar IV. yüzyıla kadar iniyorsa da, Türk dili ve kültürünün bu coğrafyaya hâkimiyeti, XIV. yüzyılın ortalarından (1375) sonra Osmanlı Türkleri ile gerçekleşmiştir. Balkan Türklüğü, kuzeyden gelen Hazar, Peçenek, Uz, Kuman/Kıpçak ve eski Bulgarlar ile esas itibarıyla güneyden gelen Oğuz Türklerinden oluşur. Balkanlara daha önce kuzeyden inen Türk boyları büyük oranda yerli Slav halkları arasında erirken, bugün Gagavuzlarla birlikte Nogay ve Kırım Tatarları dışında, esas itibarıyla Balkan Türklüğü güneyden gelen Osmanlı/Oğuz Türklüğünden oluşmaktadır (Günşen, 2012).

Anadolu ağızları gibi Balkan Türk ağızları da, kendi içinde değişik Türk boylarına ait olma, farklı siyasi, sosyal, kültürel ve coğrafi şartları yaşama yanında, Balkan coğrafyasında başta Slavlar olmak üzere farklı dil ve kültürlerle etkileşim içinde bulunma vb. sebeplerle kendi içinde kollara ayrılmıştır. Zira, bir dilin alt varyantı olan ağızlar; ses bilgisi, şekil bilgisi, söz varlığı ve söz dizimine kadar az çok üst dilden farklılık gösterir (Günşen, 2012).

Kosova'nın birçok şehrinde Türkçe halen yaygın bir şekilde konuşulmaktadır. Buna karşılık her şehrin farklı dil özellikleri ortaya çıkmaktadır. Bu bölgelerde konuşulan Türkçe, Türkiye Türkçesinden farklı bazı dil özellikleri taşımaktadır. Örneğin Preşova ve Bilaç bölgesinde bir askeri tabur konuşlanmış ve bölge askeri yönetim merkezi olarak kullanılmaya başlamasıyla Türkçe yayılmaya başlamıştır. Bu sadece dil açısından değil tarihi açıdan da çok önem taşımaktadır. Osmanlının miraslarından biri de dildir, öyle ki yıllar boyunca Türkçe konuşan az sayıda hane kalmasına rağmen bu miras, hâlâ korunmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Uzun yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğunun Balkan'lara, Kosova'ya girmesiyle Türkçenin konuşulmaya başladığı görülmektedir. Kosova'nın birçok şehrinde, Priştine, Prizren, Mamuşa, İpek, Vuçitirin ve çevrelerinde bulunan diğer köylerde farklı dil özellikleriyle Türkçenin devam ettiği saptanmıştır. Her bir bölgede birçok çalışma yapılmış ve belli çizgilerde farklı yönleri de ortaya koyulmuştur. Bu alanda çalışan birçok akademisyen ve araştırmacı vardır. Prof.Dr. Suzan Canhasi, Prof.Dr. Nimetullah Hafız ve daha birçok isim Kosova'da

konuşulan Türk ağızı kapsamında birçok çalışma yapmıştır. Fakat bütün bu çalışmaların sonucunda Preşova ve Bilaç Türk ağızı henüz ciddi ve tutarlı yaklaşımlarla incelemeye alınmamıştır.

Bu çalışma "Preşova ve Bilaç Türk Ağızı", başlığı altındaki yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Çalışmada Preşova ve Bilaç Türk ağızı dil açısından iki bölüm şeklinde (ses ve şekil) incelenmiştir.

3. İNCELEME ALANININ KISA TARİHÇESİ (BRIEF HISTORY OF THE STUDY AREA)

3.1. Kosova Hakkında Kısa Tarihçe (A Short History About Kosovo)

Kosova, 10.887km² yer kaplayan, dünyanın en yeni devletidir. Güney ve güneybatısında Makedonya, batısında Arnavutluk, kuzeybatısında Sancak, kuzeydoğusunda Sırbistan ülkeleriyle çevrilmiştir. 1965 yılına kadar Kosova ve Metohya Özerk bölgesi olarak Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti içinde Sırbistan'a bağlı muhtar bölge statüsünde iken 1969 yılında Kosova Özerk Bölgesi olarak adını aldı. Kosova, Kopaonik ve Şar dağlarının arasında Arnavutluk, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan'ı hem coğrafi hem de stratejik yönden gelişmiş, Prizren-İpek arasında geniş düzlüklerin yer aldığı Kosova'da, Beyaz Drin, İpek, Bistric(ts)ası, İbre, Lepenas ve Topluva gibi akarsuları bulunmaktadır. Prokletya ve Şar dağları eteklerinden kaynaklanan akarsular Lepenas Vardar nehirleriyle Ege denizine; Beyaz Drin; Adriyatik Denizine; İbre ve Morava nehirleri, Karadenize dökülmektedir. Ayrıca termal sular açısından da zengin bir bölgedir. Akarsularıyla zengin olan Kosova'da tarımcılık da gelişmiştir. Bağcılık, tütüncülük ve hayvancılık gibi zirai ürünlerin yanında tekstil endüstrisi ve sanayinin diğer dalları da gelişmiştir. Kosova'da 1971 sayımına göre, 916.167 Arnavut, 208.261 Sırp, 31.555 Karadağlı, 12.204 Türk ve 60.000 diğerleri olmak üzere toplam 1.243.689 nüfusu bulunmaktaydı. Bu yıldan sonra sayımlar oldu fakat sonuçlarını açıklamada kargaşalar, karışıklıklar olduğu için 71'den sonra doğru düzgün istatistik çıkarılamamıştır. 1990'lı yıllarda nüfusu tahminen 2.000.000'u aşmış duruma gelmiştir. Başkenti Priştine diğer şehirleri ise Prizren, İpek, Yakova, Gilan, Mitroviça, Ferizovik, Vuçitırın ve Preşovadır. Etnik yapısı zengin olan bu bölgede günümüzde Arnavutlar, Sırp, Karadağlılar, Türkler, Goranlar, Çingeneler yaşamaktadır (Kamberi, 2014).

3.2. Preşova ve Bilaç Köylerinin Kısa Tarihçesi (Brief History of Preşova and Bilaç Villagers)

Preşova, eski Arnavutluğun kuzeydoğusunda bir bölgesi olarak bulunmaktadır. Bunun dışında Preşova, Osmanlı İmparatorluğu zamanından bugüne kadar dayanan iyi bir stratejik yerleşim olduğu için çok avantajlı ve çok değerli bir yer olduğunu bugün de kanıtlamaktadır. Doğudan Köstendil'in bir küçük bölgesiyle, Bulgar krallığıyla, güney ve batı tarafındaysa Gilan ve Kumanova bölgeleriyle çevrilidir. Preşova ismi, sözlük bakımından yola çıkarsak, Latin kelimelerden gelmiştir, "Preş" ki tercümesine bakılırsa pırasa anlamına gelir ve "eva" kelimesi "ova" anlamına gelmektedir, tam anlam ise "Pırasa ovası" olarak ortaya çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun bu topraklarda hüküm sürdüğü dönemlerde Preşova en önemli bir yer olarak bilinmektedir çünkü o, İliya yarımadası arasında bir köprü olarak çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu bölgede İslam'ın ve eğitimin ilk yeri olarak, Arnavutların ve aynı zamanda da Türklerin okuyabileceği ilk yer Preşova'nın eski Atik Camisi olmuştur. Bu cami 1678 yılında yapılmış, sonrasında ise 1804 yılında restorasyonu yapılmıştır. Preşova sözlük bakımından on dördüncü yüzyılda Osmanlı'nın koyduğu ismi "Periş Ova", "Temiz Ova" olarak bilinmiştir. Ancak Sırp'ların

gelmesiyle ismine farklı anlamlar kullanmaya başlamışlardır.¹ Preşova 1878-1898 yıllar arasında 4 büyük mahalleye ayrılır:

- Mutiş mahallesi,
- Pacik mahallesi ki bu en eski mahallelerdendir,
- Ali ve Mete mahallesi ve
- Ahmet mahallesidir.

Bu bölgede on üç cami ki en eskisi Bilaç'ın, Bugarina'nın ve Tabanoca'nın camileridir. 1375'te yapılmıştır, iki mescidi, beş yüz dükkânı, otuz üç hanesi, on üç askeri postahanesi ve bir askeri hastahanesi bulunmaktadır. Preşova bölgesi genel nüfusu 37.124'e ulaşır ki 27.678'i Bulgar, 9.446'sı da Arnavut ve çok az denecek sayıda Türk kalmıştır. Sınırlı sayıda Türk haneleri vardır. Onlar da Arnavutlarla evlenerek karışmış hem dil olarak hem kültür olarak Arnavutça'ya yönelmişlerdir.

Eskiler dışında tam o zamanki Türkçeyi konuşan çok az insan bulunmaktadır. Bu bölgeye ait genel sayıya bakılırsa Preşova'dan başka diğer köyler de var olmakla beraber Türkçenin hala konuşulduğu yer Bilaç köyüdür. Preşova'nın nüfusu 2.000 Arnavut, gerisi Bulgar ve çok sınırlı sayıda Türk haneleri vardır. Bilaç'ta toplam 650'nin üzerinde nüfus var, 350 Arnavut, 300 Bulgar ve geri kalanı da Türk'tür. Ekim 1912'ye kadar Osmanlı Devleti'nin önemli ticari merkezi olan Bilaç, aynı zamanda askeri yönetim merkezlerinden biriydi. Ama bu durum 1912'de Osmanlının bu topraklardan gitmesiyle değişmiş eski o önemi kalmamış ve zayıflamaya başlamıştır. Bilaç'ın sözlük anlamını incelediğimizde eğer iki farklı kaynaktan iki ayrı rivayetin geldiğini görürüz:

- Rivayetlerden biri, bir çobanın yabancı bir yerden gelerek bu köyde konaklamasıyla ilişkilendirilir. Ama bu köy yaşanır bir yer olmadığından onu gören bir asker ona burada yaşayamayacağını çünkü burada evi bırak tek "bir ağaç" bile olmadığını söyler. Bu "bir ağaç" sözü halk arasında yoğunlaşır ve bir zamandan sonra "bilaç" ismine kadar ulaşır ve bu köy çoğalır artık yaşanır yer haline gelir.
- İkinci rivayet de bir çobandan kaynaklanır. Onun koyun sürüsü vardır ve gece vakti başka bir yere gidemediği için bu köyün bir hanesi bile olmadığı zamanda, orada yaşayabileceğine inanarak orada bir çadır kurmaya karar verir. O zamanda bu köy sadece hayvan sürülerinin otlanabileceği bir yer olduğu için, Osmanlı askerleri onu görüp orada yaşayamayacağını, tek başına hayatta kalamayacağını söyler ve ona "bil ki aç" kalırsın diye ikaz ederler.

Askerlerin bu "bil ki aç" cümlesi halk arasında bir süre sonra "bilaç" şekline dönmüştür (Kamberi, 2014).

4. BULGULAR (FINDINGS)

4.1. Ses Bilgisi Bakımından Genel Özellikleri

(General Characteristics in Terms of Audio Information)

Preşova ve Bilaç Türk ağzı, Kosova'da konuşulan diğer Türk ağızlarına göre, Standart Türkçeye daha yakın kalmış ve dilbilgisi bakımından yapılarını korumayı başarmıştır. Örnek olarak Kosova ağızlarında şimdiki zamanın ekinde çoğu zaman -yor ekinde ses düşmeleri görülür ve sadece -y sesiyle şimdiki zamanın kullanıldığı görülür. Preşova ve Bilaç Türk ağzında ise son ses düşmesi haricinde yapısını koruduğunu görebiliriz.

¹Arsim, Ejupi, "Lugina e Preşeves Studim Rajonal Gjeografik", Tirane, Arnavutluk, 2013, 66.

Örnek:

yaşiyolar bunlar bilmiyorum çalışiriâr dışarıda isviCrede germānyadan alamānyadan (3:43),
üsÇüpte dernek amo şindi bakâym gene gene **yapıyorlâr** gene **yapıyorlâr** (3:53).

Bunun haricinde bu bölgede konuşulan diğer ağızlarda olduğu gibi Preşova ve Bilaç Türk ağızında da şimdiki zamanın kullanımı ses düşmesi sonucunda sadece -y ile kullanımı da göze çarpmaktadır.

Örnek:

onlar onlar kişmen e başkâ **bilméym** ne déyim böyle (2:62),
po tanırdır tam sen Çendî Çendî âzâni kendi alâni **bülmiysin**
nêrde (1:197),
tokât vurmuş milede ama çormiy **çormiy** a **taşiyısın** bişê alında bir
(1:181),

- **Ünsüz Değişmeleri:** Bu özellik Kosova'nın diğer Türk ağızlarında da kendini göstermektedir, ünsüzlerin kelime içindeki yerine göre üç farklı yerde belirlemektedir:
- **Ön Ses Değişmesi:** "ğ" sesi hiçbir şekilde kelime başında yer almaz. Kosova Türk ağızların hemen hepsinde kullanıldığı gibi Preşova ve Bilaç köyünde de varlığını hala sürdürmektedir. Fakat bunun dışında, yine de birçok örnekte "ğ" yerine "g" art damak g'si olarak görülür. "g" sesi ise Kosova ağızlarının birçoğunda olduğu gibi Preşova ve Bilaç Türk ağızında da o değişim çokça görülen bir unsurdur.

g>c, ç Kullanımı fazlasıyla görülen bir değişmedir. Türkiye Türkçesinde bulunan hemen hemen bütün "g" ile başlayan kelimelerin "g" önsesi "c" olarak kullanılır. Preşova ve Bilaç'ta "c" sesi bölgenin özelliği olan "ç" ile kullanılmakta ve bu bölgenin bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Priştine Türk ağızında ise "geldim: coldum" olarak farklı bir şekilde ortaya çıkar, bazılarında "e" sesi korunur bazılarında ise "o" ünlüsü ile değiştirilir. Bunun dışında Preşova ve Bilaç ağızında g>c değişmesi olduğu kadar "g" ünsüzünün korunduğu örnekler vardır ama bazı örneklerde art damak "ğ" ile örnekler olduğu görülmektedir.

Örnek: gelmişim: gelmişim (1:97), geldi: geldi (1:109), gelirdi: gelirdi (4:37), gelsa: gelse (4:74), gel: gel (4:76).

Çoğunlukla g>c değişmesi önseste bulunur ama her kuralda istisna olduğu gibi burada da g>c değişimi iç seste de varlığını gösteriyor, bucün: bugün (230:4).

Örnek: cetirım: getiriyorum (1:29), çelmiştir: gelmiştir (1:34), çün: gün (1:39), çünah: günah (1:59), cel cör: gel gör (2:60), çitınız: gitiniz (2:66), çidiy: gidiyor (1:83), celır: gelir (2:96), cidiysık: gidiyoruz (1:100), çeliysık: geliyoruz (1:113).

p>b Preşova ve Bilaç ağızında bu değişmeyi örneklerde sıkça görebiliriz, ve sadece bu ağızda değil diğer Kosova Türk ağızlarında da görülebilen bir değişmedir.

Örnek: purda: burada (4:4), pirli: birlik (4:10), peş: beş (4:17), pütün: bütün (4:26), payağı: bayağa (4:111), pişey: birşey (4:154), pundan: bundan (5:8), pursada: Bursa'da (5:13), pir: bir (6:77).

k>ç, Ç Bu unsur diğer Kosova Türk ağızlarında standart olarak kullanılan ve görülen bir değişmedir, bunun dışında diğer Kosova ağızlarında sadece ç olarak değiştiği görülür. Oysa, Preşova ve Bilaç köyünde, Arnavutçanın iki ç ünsüz türü vardır, yani "ince ç Q ve kalın "ç" kullanımı görülebilir. Bu yüzden örneklerde

görülen k>ç değişimi sadece ç olarak değil art damak Ç'si olarak adlandırdığımız ünsüz de ortaya çıkmaktadır.

Örnek: çēndiniz: kendiniz (1:5), çī: ki (1:24), Çānkler: künkler (1:32), Çūmkler: künkler (1:32), çe: ki (1:36), Çöye: köye (1:54), çīmçi: kim ki (1:87), çes: kes (1:93), çimdir: kimdir (1:94).

- **İç Ses Değişmesi: ğ>ğ** Genellikle "ğ" nin yerine kullanılan bir türmedir. Her ne kadar Preşova ve Bilaç ağızında "ğ" de kullanılıyorsa, yine de örneklerde bu türeme de görülür.

Örnek: sağda: sağda (1:189), ağay: ağa (1:196), oğli: oğlu (1:201), çağıriryâr: çağırıyorlar (1:203), uğırlama: uğurlama (2:11), doğramaçi: dğramacı, marangoz (2:14), Çağırır: çağırır (2:39).

y>ğ Genelde Türkçede mastar eklerinin (-mak, -mek) bulunduğu kelimelerde yönelme durumunda "k" sesi "ğ" olarak geldiğinde, -meğe/-mağa diğer -meye/-maya şekliyle de kullanılabilir. Kosova türk ağızlarında "ğ" düştüğü için -meğe/-mağa şekliyle hiç kullanılmaz, onun yerine çoğunlukla -meye/-maya olarak kullanılır. Preşova ve Bilaç ağızında ise "ğ" nin art damak "ğ" olarak kullanıldığı için iki şekli de görmek mümkün.

Örnek: güveği: güveyi (6:198), güveğilen: güvey ile (7:81), yemeğe: yemeye (1:71), kolağım: kolayı (4:35).

- **Ünsüz Yumuşaması: ĺ** bu ünsüz diğer Kosova Türk ağızlarında olduğu gibi Preşova ve Bilaç Türk ağızlarında da çokça kullanılan bir ünsüzdür. Yapılan derlemelerde konuşma sırasında bu ünsüzün -lAr çokluk ekinde veya özel isimlerde kullanıldığı görülebilir. Bu ünsüzün -ler eki gelmesi gerekirken -lar, -lâr olarak gelir ve bu unsur da a ünlüsünün ince, uzun ve ince söylenmesine sebep olur.

Örnek:

biâÇ: Bilaç (1:1), gelmedilâr: gelemdiler (1:4), biâça: Bilaç'a (1:5), kalmâsilâr: kalmasıdır (1:5), gelmiştirlâr: gelmiştirler (1:5), ônâri: onları (1:5), olmiştir: olmuştur (1:17), bozmiştirlâr: bozmuşlardı (1:21), düşetmiştirlâr: düşetmişlerdi (1:27) (Kamberi, 2014).

4.2. Şekil Bilgisi Bakımından Genel Özellikleri

(General Characteristics in Terms of Shape Information)

Preşova ve Bilaç Türk ağızın araştırmalarında göze çarpan diğer özelliklerden biri de Şekil Bilgisi bölümünde değişimler yer almaktadır:

- **Yönelme durumunda:** Çoğu zaman yönelme hali yerine yükleme hali "i" kullanılır. +ğ ile biten bir sözcükte yönelme hali eki -a yerine +(y)A getirilmektedir.² Kosova ağızlarında, (+a, +e), (+ya, +ye) olarak kullanılır. Preşova ve Bilaç ağızında, yönelme halinin + (A)y veya +y olarak geldiği de görülür. Bazı örneklerde "+ğ" nin korunduğu görülebilir. "+ğa" olarak da kullanıldığına rastlamak mümkündür.

Örnek:

se serbistan o imiştir bağıli **hükumete** nice şinde (1:10), **müslümânlarâ nēreye** bakarsen müslümânlar âteşte müslüman kân (1:12),

yemeğe hem gidim düÇana var mişitır âvız yaşar havız (1:71).

Geniş Zaman; Preşova ve Bilaç ağızında çekim sırasında en çok değişikliğe uğrayan 1.çokluk kişi ekidir. Sadece bu bölgede

² Zeynep, Korkmaz, "Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve "Fonoloji ve Morfoloji Bağlantısı, Türk Dili Üzerine Araştırmalar", C.II., Ankara, 1995, ss. 50-51.

değil diğerk Kosova Türk ağızlarında da 1.çokluk kişi"-iz" yerine çoğunlukla "-sık" olarak kullanılır. "-er" ile çekim yapılan fiillerde 1.teklik kişi ve 3.kişi tekil değıştini görmek mümkündür.

Örnek:

kızımıy misın iy misınız **teşkürederiş** otırün otırün be otırün be **iturun** iturun sis otırün sis **şorin** ne **bilersık** (2:1),
ama pazarlık yapācan pazarsız olmaz sen **bakarsın** belig dā uçüz (4:220),
domaçındırler pārayi **beklérler** pārayi çıkarirler yérden (6:227),

- **İstek Kipi;** İstek kipi için kullanılan -A eki, Preşova ve Bilaç Türk Ağızında dilek-şart kipini de karşılamaktadır.

Örnek:

ağladi ben gitım burdan dedım gidım **bakāyım** geçirmiştir anam (6:32),
payağı parası sen kaşısın burda te bu paray sēn **yapāsın** (4:111),
āçan ne vār neler yemekler keyifi imiştir **oturāsın** şini (4:73)
(Kamberi, 2014).

5. SONUÇ (RESULT)

Preşova ve Bilaç, Kosova Cumhuriyetinin sınırları içinde bulunan köyler ağızı olarak yer almaktadır. Kosova, Makedonya ve Arnavutluk olmak üzere eski zamanlara dayanan Osmanlı mirasını içinde günümüze kadar koruyabilmiş olan bir Türk ağızıdır. Batı Rumeli olarak adlandırılan bu topraklarda Osmanlı Devleti, hüküm sürdüğü yıllar boyunca dilini, kültürünü bölgeye kazandırmıştır. Bugün bile bu mirasın varlığını gösteren en güçlü delil konuşulan Türk dilidir. Kosova, Preşova ve Bilaç Türk ağızı da bu bölgelerden biridir. Kosova'nın bugüne kadar birçok şehrinde ağız çalışmaları yapılmış ve o bölgelerde saptanmış olan birçok özellik ortaya konmuştur. Bugüne kadar hiç ele alınmamış ve bu bölge, Preşova ve Bilaç köyünün tarihi, dil özellikleri ve söz varlığı olmak üzere bu çalışmada incelenmiştir. Preşova ve Bilaç köylerinde kullanılan Türkçenin eski kelimeleri hâla koruduğu görülmektedir. Bu çalışmada dil incelemesi sonucunda şöyle sonuçlar çıkmıştır.

- Preşova ve Bilaç ağızında ses bilgisi açısından karakteristik özelliklerden biri k>ç, Ç, g>ç değışmesidir. Bu değışmeler Kosova Ağızlarında standart olarak görülen bir unsurdur. Preşova ve Bilaç ağızında ise daha belirgin bir şekilde kendini göstermektedir.
- Preşova ve Bilaç ağızında ç sesinin art damak Ç olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca c sesin de art damak ç olarak da kullanıldığı görülür. Bu iki kullanımda ise bu köylerde konuşulan Arnavutçanın dilin etkisi olduğu tespit edilmiştir.
- Preşova ve Bilaç ağızında şimdiki zaman çekiminin birçok örnekte -y olarak kullanıldığı, bunun dışında diğerk Kosova ağızlarında kullanılmayan -yor ekinin ses düşmesiyle birlikte bu ağızda hâla kullanıldığı tespit edilmiştir.
- Preşova ve Bilaç ağızında -h, -y, -r, ünsüzlerinin düştüğü, başta -g, -t, sesinin türediğı, iç seste -h ünsüzünün türediğı ve son seste -k, ünsüzün türediğı de gözlemlenmiştir.
- Preşova ve Bilaç ağızında eskicil kelimelerin varlığı tespit edilmiştir.
- Görülen geçmiş zamanın 1. kişi çoğul çekimi -sık olarak kullanılmıştır.
- İyelik eklerinde ise 2. kişi çekimi derleme metinlerinde tespit

edilmemiştir.

- +lAr çokluk eki ve -lAr 3. çokluk kişi ekinin ünlüsü hemen her zaman uzun ünlü tespit edilmiştir.
- -Dir bildirme eki 3.çokluk kişi fiil çekiminde -lAr kişi ekiyle yer değiştirmektedir.
- -ık eki bu ağızda hem fiilden isim yapım eki olarak kullanılmakta hem de ortaç eki olan -miş ekinin işlevinde da görülmektedir. örn: ādenık: ödenmiş (1:204), gümük: gömülmüş (1:153).
- Preşova ve Bilaç ağızında kalınlık- incelik uyumu diğer Kosova Türk ağızlarına göre biraz daha kendini göstermektedir. Çekim sırasında bazı örneklerde ünlü uyumu kuralına uyulduğu görülmüştür.
- Gereklilik çekiminde -mAlI ekinin hiç kullanılmadığı buna karşılık sadece lazım ve gerek kelimeleriyle çekimin gerçekleştiği tespit edilmiştir.
- Cümle bilgisi açısından da cümlelerin çoğunlukla devrik cümleler olduğu görülmüştür. Kurallı cümlelerin çok az kullanıldığı tespit edilmiştir.
- İsim cümlesinden ziyade daha çok fiil cümleleri kullanılmaktadır. Preşova ve Bilaç ağızında "haçan, çideym, bakâym vb." gibi bazı unsurların Karadeniz ağızlarıyla ortaklık gösterdiği tespit edilmiştir.
- Preşova ve Bilaç ağızında doğal olarak Arnavutçanın ve Sırpçanın ses bilgisi, yapı bilgisi, söz dizimi ve söz varlığı açısından yoğun etkisi tespit edilmiştir.
- İsimden fiil yapan ekin bu bölgenin örneklerinde -le, -la ekinde başka diğer ek biçimlerinde rastlanmamıştır.
- Sözlük söz varlığı bakımından bine yakın kelime olduğu için bazı türetme eklerine rastlanmamıştır. Bu çalışmanın başından sonuna kadar incelenmeyi gerektiren daha birçok özellik de yer almaktadır. Derlemelerle, transkripsiyonla, dil incelemeleriyle ve söz varlığıyla bugüne kadar hiç çalışılmamış olan Preşova ve Bilaç ağızının özelliklerinin bir kısmı incelenebilmiştir. Bu konuda bu bölgede yaşamaya devam eden Türkçenin korunması ve taşıdığı özelliklerin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi en önemli amacımızdır

AÇIKLAMA (EXPLANATION)

Preşova ve Bilaç Türk Ağızı Yüksek Lisans tezi olarak incelenmiş ve bu çalışmada araştırma süresince bu ağızın öne çıkan özelliklerinden genel değerlendirmesi yapılmıştır. Bu ağız hakkında detaylı bir şekilde tezde açıklandığı için bu makalede genel bir bakış açısı oluşmaktadır. Sonuç kısmında araştırma boyunca bu ağızın oluşumunda önemli rol oynayan tüm özellikler yer almaktadır.

NOT (NOTICE)

Bu çalışma, 5-8 Eylül 2018 tarihleri arasında Ptiştine (Kosova)'da düzenlenen 3rd International Science Symposium'da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Anadilim, (2018). Ağız. <http://www.anadilim.org/agiz.html>, (Erişim Tarihi: 24.08.2018).
- Ejupi, A., (2013). Lugina e Persheves, Studim Rajonal Gjeografik Tiran, D.T.

-
- Günşen, A., (2012). Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies, International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall 2012, pp:111-129.
 - Kamberi, B., (2014). Preşova ve Bilaç Türk Ağzı. Yüksek Lisans Tezi.
 - Korkmaz, Z., (2005). Türk Dili ve Kompozisyon. Bursa: Ekin Yayınları.
 - Korkmaz, Z., (1995). Batu Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekim Ekleri, Fonoloji ve Morfoloji Bağlantısı, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C.II., Yay., Ankara.